

Mapování letních kolonií netopýrů

Přemysl Tájek, Správa CHKO Slavkovský les

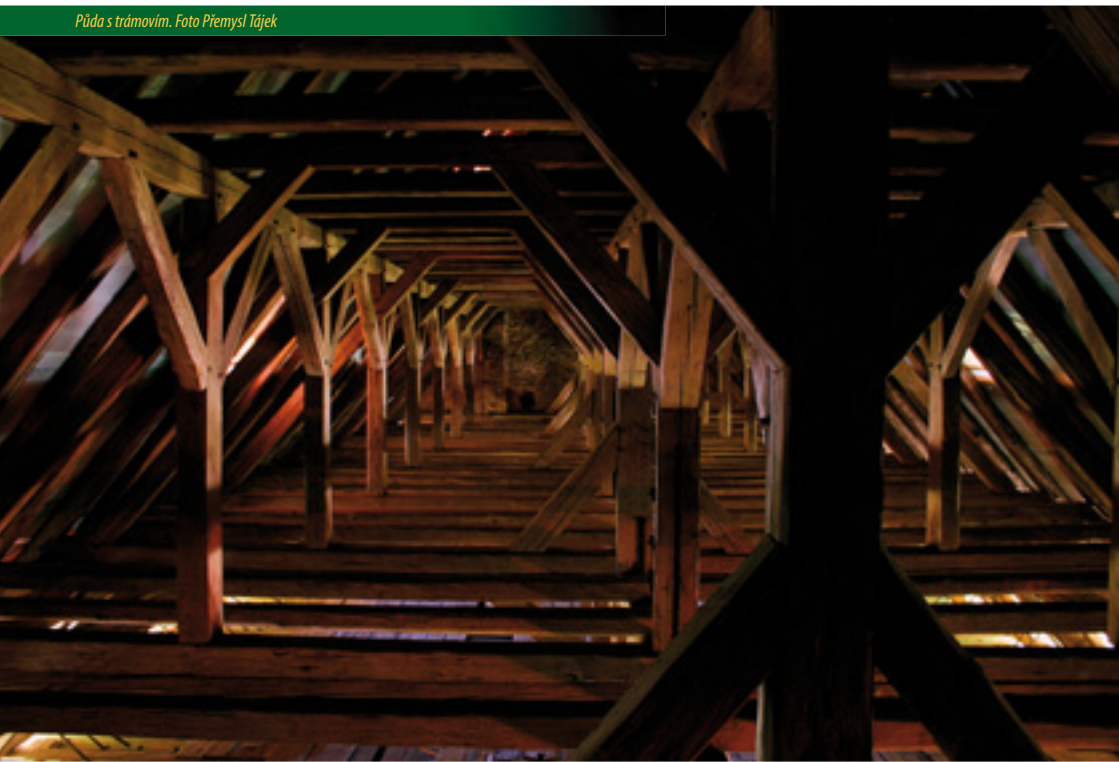
Na půdách zejména kostelů byly na území Slavkovského lesa nalezeny letní kolonie tří druhů netopýrů. Jedná se o významný krok v poznání těchto zajímavých savců.

Z území České republiky je v současnosti udáván výskyt 27 druhů netopýrů, což je 30 % všech volně žijících druhů savců u nás. Vzhledem k rozdílným nárokům jednotlivých druhů netopýrů na charakter krajiny má znalost složení a početnosti netopýřích společenstev vysokou vypovídací hodnotu o kvalitě a změnách přírodního prostředí. Tento bioindikační význam netopýrů navíc zvyšuje skutečnost, že rodí pouze jedno mládě ročně (pouze

některé druhy mívají dvě), takže velikost jejich populací velmi výrazně reaguje na různé škodlivé zásahy a dlouho se z nich zotavuje.

Tradičním způsobem získávání znalostí o rozšíření a stavu populací jednotlivých druhů netopýrů je monitoring jejich početních stavů na zimovištích, tedy ve štolách, jeskyních a sklepeních, kde se netopýři na zimu soustřeďují. Řada druhů netopýrů však v těchto podzemních

Půda s trávovím. Foto Přemysl Tájek

prostorách nezimuje a zimu přečkávají ve stromových dutinách, skalních štěrbinách, spárách panelových domů apod. – to jsou však místa velice obtížně dostupná a nález netopýrů na takových stanovištích bývá spíše náhodný. Poznatky o jejich výskytu a rozšíření je tedy nutno sbírat jinými způsoby. Jedním z nich je monitoring letních kolonií netopýrů, tedy míst, kde se shromažďují samice a rodí a kojí zde svá mláďata.

Zatímco zimní monitoring netopýrů má ve Slavkovském lese a v Karlovarském kraji dlouhou tradici, systematické mapování, natož dlouhodobější sledování letních kolonií netopýrů, nebylo v našem regionu dosud prováděno. Přitom z pohledu ochrany netopýrů jsou letní kolonie přinejmenším stejně důležité a zranitelné jako zimoviště.

V letech 2008 a 2009 jsme se tedy spolu s kolegy z CHKO Slavkovský les a ZO ČSOP Kladská rozhodli zmapovat reprezentativní vzorek potenciálních vhodných lokalit, kde by se mohly vyskytovat významnější letní kolonie netopýrů. Tímto vzorkem byly půdní prostory 26 kostelů v CHKO Slavkovský les nebo těsně za jejich hranicemi. Během července a první poloviny srpna jsme navštívili půdy 20 kostelů, vstup do zbylých 6 se nám nepodařilo se správcí nebo majiteli domluvit (Teplá, Rájov, Loket) nebo se nejednalo o klasické kostely se zvonící (Anglickánský, Evangelický a Pravoslavný kostel v Mar. Lázních). Kromě kostelů se nám podařilo prozkoumat dalších 5 objektů s rozsáhlejšími půdními prostory – půdy zámku Kynžvart, půdy hotelu Miramonte v Mariánských Lázních, půdy kláštera Teplá, půdy gymnázia v Mariánských Lázních a půdy fary v Krásném Údolí.

Nejčastějšími druhy netopýrů tvořícími letní kolonie na půdách byli netopýr velký (*Myotis myotis*, zkratka v tabulce Mmyo) a netopýr ušatý (*Plecotus auritus*, zkratka v tabulce Paur). Výskyt netopýra velkého nebo jeho pobytové stopy byly zaznamenány celkem 10×. Netopýr ušatý byl nalezen celkem 5× (živí nebo uhynulí jedinci). Několikrát byly zjištěny také pobytové stopy pravděpodobně od netopýra ušatého, nedalo se u nich však s jistotou vyloučit, zda nepocházejí od jiných středně velkých druhů netopýrů (např. netopýra řasnatého). Třetím nejčastěji zjištěným druhem (3 lokality) byl netopýr řasnatý (*Myotis nattereri*, zkratka v tabulce Mnat).

Typický úkryt netopýra řasnatého nebo ušatého.
Foto Přemysl Tájek

Spíše než samotných netopýrů schovaných ve štěrbinách trámů si spíše všimneme jejich pobytových stop – trusu nebo zbytků potravy (např. motýlích křídel). Foto Přemysl Tájek

Kolonie netopýra řasnatého za trámem v kostele sv. Bartoloměje v Pistově čítající asi 35 jedinců (část netopýrů je schovaná za trámem). Foto Přemysl Tájek

Z pohledu ochrany netopýrů lze za významnější považovat 5 lokalit: půdy kostela sv. Bartoloměje v Pistově (na netopýra řasnatého nezvykle početná letní kolonie – kolem 35 ks, kolonie netopýra ušatého + výskyt netopýra velkého), půdy zámku v Kynžvartě, půdy hotelu Miramonte v Mariánských Lázních (lokalita známa již několik let a patrně již dlouhodobě netopýry využívána, pravděpodobně netopýrem řasnatým), půdy kostela v Úšovících a půdy kostela a přilehlých budov v klášteře Teplá (velký počet vhodných úkrytů, které netopýři patrně střídají). Majitelé těchto nemovitostí byli na výskyt netopýrů upozorněni, v současnosti není ani jedna z lokalit ohrožena a nejsou zde plánovány rozsáhlejší rekonstrukce ani další úpravy. Prostory jsou přístupné pouze po dohodě s majiteli nebo správci objektů a existenci netopýřích kolonií není tudíž nutné tajit a předcházet tak nežádoucímu rušení netopýrů. Ani jedna z dosud nalezených kolonií navíc není natolik početná, aby oproti stávajícímu stavu vyžadovala zvýšenou ochranu a pozornost, snad jen s výjimkou omezení termínu případných

stavebních prací na půdách a střechách. Tyto práce by nebylo vhodné provádět v dobu, kdy se rodí mláďata a kdy ještě nejsou schopna samostatného života, tedy od května do července.

Výsledky průzkumu opět o další část doplňují mozaiku našich znalostí o výskytu a chování netopýrů v regionu. Pouze na třech z dvaceti navštívených kostelů nebyl zaznamenán výskyt netopýrů nebo alespoň významnější pobytové stopy. Půdní prostory kostelů se tedy opravdu jeví jako významný zdroj úkrytů pro netopýry, i když v řadě případů spíše jako dočasný. Většina pozorování se týká pouze pobytových stop netopýrů (trus, zbytky potravy), kdy je často téměř nemožné určit, kterému druhu netopýra patří (zpravidla lze spolehlivě odlišit pouze trus netopýra velkého). Proto v tab.1 uvádíme pouze rozlišení na středně velké a malé druhy netopýrů. Zajímavým poznatkem je výrazná stanovištní preference u netopýra řasnatého a netopýra ušatého – tyto dva druhy se s oblibou ukrývají ve vytesaných dutinách starých trámů, a to spíše v malých skupinkách o několika jedincích.

Některé relativně časté druhy jako např. netopýř rezavý, n. hvízdavý nebo n. pestrý, u kterých máme v regionu nejméně pozorování, se ani během tohoto průzkumu nepodařilo zaznamenat (přestože na území Slavkovského lesa prokazatelně žijí). Zdá se tedy, že své letní kolonie opravdu mírají v jiných typech úkrytů – ve stromových dutinách, pod kůrou stromů, ve šterbinách v panelových domech, za dřevěným obložím stěn, za okenicemi, v budkách apod. Podobná místa, především šterbiny v panelových domech, tradičně využívají i k zimování, a tak máme o výskytu a rozšíření těchto druhů v našem regionu pouze minimální poznatky (komplikovaný přístup na tyto lokality). Doplnit tuto mezeru v poznání však můžete právě Vy! Pokud si na svém domě nebo sídlišti při soumraku všimnete vyletujících netopýřů, pokuste se dohledat úkryt, ze kterého vyletují. Svě zjištění pak sdělte příslušným odborníkům – na Správu CHKO Slavkovský les nebo rovnou vyplňte elektronický dotazník, který spolu s dalšími informacemi a podrobnostmi naleznete na adrese Českého svazu pro ochranu netopýřů: www.ceson.org. Stejně tak budeme rádi, pokud nás budete informovat o výskytu letních kolonií nebo o pobytových stopách netopýřů, kterých si všimnete např. na půdě svého domu.

Život netopýřů je překvapivě úzce spjatý s životem nás, lidí. Člověk totiž – jako náhradu za zničené přírodní lesy s množstvím vhodných úkrytů (stromové dutiny starých listnáčů apod.) – poskytl netopýřům nevědomky jako útočiště svá obydlí a netopýři je vděčně přijali. V posledním desetiletí se zdá, že panelové domy netopýři nevyužívají nejen jako zimoviště a v období jarních a podzimních přeletů, ale i v létě, kdy se zde ukrývají mateřské kolonie. Současná vlna zateplování a rekonstrukcí panelových domů tak pro netopýry představuje silné ohrožení. Tyto stavební práce se totiž provádějí zpravidla v letním období, kdy může během jediného dne lehce dojít k ucpání vletových otvorů celé netopýří kolonie, která často čítá i stovky jedinců. Netopýři (většinou samice s mláďaty) pak naleznou zdoluhavou smrt uvěznění za polystyrenovou deskou. Řešení je přitom jednoduché – ponechání malého otvoru v izolaci, kterou by netopýři mohli prolézat.

Ačkoliv jsou všechny druhy netopýřů žijící na území ČR chráněny zákonem, je jejich praktická ochrana stále nedostatečně účinná. Základem pro zlepšení tohoto stavu je pokračování v získávání znalostí o způsobu jejich života, zapojení širší veřejnosti a zlepšení informovanosti lidí ohledně problematiky ochrany netopýřů.

lokality	datum kontroly	zjištěné výsledky
Bečov, kostel sv. Jiří	30.6.2009	1 ex. <i>Plecotus</i> sp. ve věži, hromádky trusu od Mmyo ve věži, roztroušené všude po půdě kostela trus středně velkého druhu netopýra a Mmyo, stopy po pobytu netopýřů ve skulinách trámů
Boněnov, kostel Věch svatých		spadlá střecha kostela
Horní Slavkov, kostel sv. Anny	3.7.2008	Paur 1ex. v krovu; trus zejména podél středového trámu pod hřebenem
Horní Slavkov, kostel sv. Jiří	3.7.2008	v rekonstrukci, místy trus středně velkého druhu netopýra
Kláster Teplá, kostel a sousedící půdy	13.8.2008	1 visící Mmyo ve věži, hromádky trusu Mmyo pod krovu, trus středně velkého druhu netopýra roztroušen skoro po celé půdě a soustředěný výskyt pod skulinami v trámech
Kostelní Bříza, kostel sv. Petra a Pavla	1.7.2008	1 neurčený kadaver (<i>Plecotus</i> ?) v mezípatře, pod věží hojně pobytové stopy (křídla motýlů, trocha trusu), místo využíváno spíše jen ke konzumaci kořisti
Krásné Údolí, kostel sv. Vavřince		bez známek pobytu
Krásno, kostel sv. Kateřiny	3.7.2008	1ex. Mmyo na krovu
Lázně Kynžvart, kostel sv. Markéty	15.7.2008	ve věži vrstvičky trusu patrně od Paur, 1 kadaver Paur; na půdě kostela roztroušené trus, asi Paur

lokality	datum kontroly	zjištěné výsledky
Loket		nepodařilo se domluvit návštěvu kostela
Mariánské Lázně, kostel nanebevzetí panny Marie	15.7.2008	starý, nejméně loňský trus menšího druhu netopýra, v menším množství na vrcholu klenby
Michalovy Hory, kostel sv. Michala	2.7.2008	bez výraznějších známek pobytu
Milíkov, kostel sv. Šimona a Judy	18.8.2008	1 neurčený létající netopýr – menší druh; soustředěný trus Mmyo pod krovem; pod štěrbinami v trámech soustředěný trus středně velkého druhu
Mnichov, kostel sv. Petra a Pavla	9.7.2008	menší hromádka trusu Mmyo u středového trámu; ve věži roztroušené až ve vrstvičkách trus netopýrů menšího druhu
Nová Ves, kostel Nejsvětější Trojice	19.7.2008	střecha a půda nepřilíš vhodná pro netopýry, věž beze známek pobytu
Otročin, kostel sv. Michaela	1.7.2009	sporadicky trus středně velkého druhu netopýra na půdě kostela, menší vrstvičky především staršího trusu středně velkého druhu ve věži kostela a stopy po pobytu na trámech (moč) ve špičce věže
Ovesné Kladruby, kostel sv. Vavřince	1.7.2009	roztroušené trus středně velkého druhu netopýra, i čerstvý, souvislé vrstvičky staršího trusu po malé kolonii nebo jen několika jednotlivcích ve věži
Pístov, kostel sv. Vavřince	18.7.2008	přes 30 ex. Mnat v dutině za trámem v mezipatře ve věži, ještě pod přístupem k půdě; 2 ex. Mmyo jednotlivě volně visící u krovu půdy kostela; asi 10 ex. Paur ve skulině trámu v zadní části půdy (u malé věžičky), několik hromádek trusu pod skulinami trámů i v nejhorejších partiích kostelní věže
Přílezy, kostel sv. Bartoloměje	23.7.2008	čerstvý trus Mmyo pod trámem a starší trus menšího druhu netopýra; beze známek stálejšího pobytu
Rájov, kostel sv. Jana a Pavla		nepodařilo se domluvit návštěvu kostela
Sítiny, kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů	23.6.2009	trus středně velkého druhu netopýra pod skulinou v trámu a řídce roztroušen starší trus i jinde
Teplá, kostel sv. Jiljí		nepodařilo se domluvit návštěvu kostela
Úšovice, kostel sv. Antonína	15.7.2009	asi 20 ex. Mnat ve skulinách trámů, 2×4, 1×4–5 ex. a 2×2 ex.; desítky hromádek trusu pod dírami ve trámech, roztroušené trus po celé půdě; 1 ex. Mmyo ve věži, až ve špičce
Velká Hleďsebe, kostel sv. Anny	15.7.2008	jedna větší hromádka trusu středně velkého druhu netopýra (Paur?), roztroušené trus po celé půdě v menším množství
Krásné Údolí, půdy fary	23.7.2008	beze známek pobytu
Mariánské Lázně, hotel Miramonte	2. +21.7.2008	hromádky staršího trusu po celé půdě, v roce 2007 nalezen kadaver Mnat, během poloviny července zaznamenán čerstvý trus na položených papírech
Mariánské Lázně, půdy gymnázia	21.7.2008	na několika místech menší hromádky trusu Mmyo, 1 menší hromádka staršího trusu menšího druhu, půda čerstvě zametená, oprava budovy, na půdě agregát
Zámek Kynžvart, půdy zámku	15.7.2008	řada větších hromádek trusu Mmyo, i ve věži se zvony, řada menších hromádek pod trámy, patrně od Paur; 4 ex. Paur ve štěrbině trámu a 1 kadaver v půdní místnosti u vstupu